

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش های سیاسی

چهل سال انقلاب؛ چهل سال نماز جمعه

فرآورده‌های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش های زیر قابل دسترس است:

– وب سایت خبرگزاری صداوسیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

گروه سیاسی

دستاوردهای چهل ساله نماز جمعه

نماز جمعه به منزله رسانه ای تاثیرگذار و قدرتمند کارکردهای متعدد ارتباطی، انسجام اجتماعی، جامعه پذیری سیاسی، تربیت و آموزش، سازماندهی و آگاهی بخشی، ایفای نقش جهت‌دهی به مشارکت سیاسی و به خصوص ارتباط هر م نظام سیاسی با توده ها در سراسر کشور را به نحو بارزی محقق کرده است. از این ابعاد می‌توان گفت هدایت و جهت دهی به قاعده نظام سیاسی از سوی رهبری نظام از طریق نماز جمعه در طول چهل سال گذشته تا حد زیادی محقق شده است هر چند رسانه های نظام به خصوص صدا و سیما بسیاری از کارکردهای ارتباطی نماز جمعه را در ابعادی وسیع تر محقق کرده‌اند.

□ مقدمه

از جمله دستاوردهای ۴۰ ساله انقلاب و جمهوری اسلامی؛ احیا، ترویج و گسترش نماز جمعه به منزله یکی از مهمترین جلوه های تحقق سیاسی آیین های دینی است. برپایی نماز جمعه به عنوان یکی از نمادهای سیاسی اسلام یکی از دغدغه‌های اصلی حضرت امام پس از پیروزی انقلاب بود. از این رو مرحوم آیت‌... طالقانی را در همان نخستین سال پیروزی انقلاب به امامت جمعه تهران منصوب فرمودند. همچنین در پیامی به مناسبت عید فطر سال ۱۳۵۸ شمسی و با فاصله اندکی از برگزاری اولین نماز جمعه تهران بار دیگر بر بعد سیاسی نماز جمعه تاکید فرمودند: "... اسلام دین سیاست است، دینی است که در احکام آن سیاست به وضوح دیده می‌شود، ... و در هر هفته یک اجتماع بزرگ از همه، در یک محل و نماز جمعه؛ که مشتمل (بر) دو خطبه است، که در آن خطبتین باید مسائل روز، احتیاجات کشور، احتیاجات منطقه و جهات سیاسی، جهات اجتماعی، جهات اقتصادی طرح بشود، و مردم مطلع بشوند بر این مسائل. و در هر سال دو عید، که در آن دو عید مجتمع بشوند و دو خطبه در آن عید در آن نماز هست. در نماز عید دو خطبه هست؛ که آن دو خطبه هم باید بعد از حمد و بعد از صلوات بر پیغمبر اکرم و ائمه - علیهم السلام - جهات سیاسی، جهات اجتماعی، جهات اقتصادی، احتیاجاتی که کشور دارد، احتیاجاتی که منطقه دارد در آنها طرح بشود و خطبا مردم را آگاه کنند از مسائل"^۱.

مروری بر کارکردها و آثار و برکات نماز جمعه در طول ۴۰ سال گذشته با برگزاری بیش از ۲۰۰۰ نماز جمعه در حدود شهرهای کشور؛ نشان دهنده اهمیت و آثار فراوان روحی روانی معنوی اعتقادی آموزشی سیاسی فرهنگی و حتی ارتباطی نماز جمعه به منزله گردهمایی هفتگی مردم و مسئولان یک شهر است. نقش سنگرهای نماز جمعه در بسیج امکانات و اعزام رزمندگان در هشت سال دفاع مقدس از جمله نقاط پرافتخار و تاریخی سنگرهای نماز جمعه در طول انقلاب است. نوشتار حاضر با هدف بازخوانی اهمیت این نهاد مهم فرهنگی سیاسی انقلاب اسلامی به بررسی دستاوردها، کارکردها، انتظارات؛ و ارائه راهکارهای لازم برای تقویت و افزایش منزلت و جایگاه نماز جمعه پرداخته است.

۱- صحیفه امام خمینی «جلد ۹» صفحه ۳۳۳

□ طرح مسئله

اسلام دینی اجتماعی و ارتباطی است برپایی نماز به مثابه ارتباط انسان با خالق در اسلام عموماً با جماعت توصیه شده است. معنی این توصیه تقویت ارتباط میان فردی همگام با عبادت خداوند است. نماز جماعت به مثابه ارتباط گروهی، نماز جمعه به منزله ارتباط عمومی و حجج به منزله ارتباطی امت محور؛ گذشته از ماهیت عبادی؛ مضمون سیاسی نیز دارد. نماز جمعه عامل پیوند دین و سیاست و عامل وحدت بین مسلمین است. در نظام جمهوری اسلامی ایران نماز جمعه با انقلاب اسلامی مرتبط شده است. انقلاب اسلامی وجه سیاسی عبادت را به این آیین‌ها بازگرداند. نماز جمعه با احیاء، بازسازی، ایجاد و گسترش مناسبت‌ها و تشکیل نهادهای جدیدی به سمت ایجاد همبستگی در سطوح مختلف شهرهای کشور بعد از انقلاب فعالیت کرده است. مسئله تحقیق حاضر این است که نماز جمعه در ۴۰ سال بعد از انقلاب چه دستاوردها و کارکردهایی داشته و چه ظرفیتی را از خود بروز داده است؟

□ هدف و ضرورت

- شناخت دستاوردها و آثار برگزاری نماز جمعه در طول چهل سال انقلاب اسلامی
- شناخت کارکردها و تاثیرت فردی، اجتماعی و کشوری برگزاری نمازهای جمعه
- ارائه راهکارهای تقویت و ارتقای جایگاه نماز جمعه در دهه پنجم انقلاب

□ زاویه دید

زاویه دید تحقیق حاضر واقع گرایی و جامعه شناختی است.

□ سوال اصلی

دستاوردها و کارکردهای برگزاری نماز جمعه در طول چهل سال گذشته چیست؟

□ روش تحقیق

روش تحقیق پژوهش حاضر توصیفی تحلیلی و از نوع کیفی و اسنادی و روش گردآوری اطلاعات کتابخانه ای و بهره گیری از منابع وبگاه های اینترنتی است.

□ پیشینه پژوهش

پژوهش‌های اندکی در باره ابعاد مختلف جامعه شناختی و ارتباطی نماز جمعه و آثار آن در کشور به نتیجه رسیده است. برخی تحقیقات از منظر فقهی به نماز جمعه در عصر غیبت پرداخته اند. برخی کتب و مطالب پژوهشی از جمله دانشنامه نماز جمعه^۱ که حاصل تلاش و مدیریت شورای سیاستگذاری نماز جمعه است؛ کوشیده است برخی مطالب مفید فقهی سیاسی و پژوهشی را در قالب مدخل‌های مختلف گردآوری کند. شاید بتوان این دانشنامه را کامل‌ترین منبع شناخت نماز جمعه در کشور دانست که البته دسترسی به مداخل آن آسان نیست. با جستجو در

^۱ - <http://jomepedia.ir/>

بانک اطلاعاتی ایراندک و نورمگز مشخص شد که تحقیقات چندانی درباره ابعاد غیرفقهی نماز جمعه در کشور صورت نگرفته است. به خصوص از نظر نقش نماز جمعه در ادوار مختلف انقلاب؛ در سی یا چهل سال گذشته تقریباً هیچ پیشینه‌ای یافت نشد. دانشنامه نماز جمعه در مدخلی درباره عوامل موثر بر حضور نماز جمعه آورده است: بسیاری از جوانان و نوجوانان نماز جمعه را همچون سایر نهادهای انقلابی همراه با انقلاب اسلامی می‌شناسند. لازم است تلاش‌هایی در جهت شرکت گسترده کارکنان در نماز جمعه صورت گیرد. محقق نتیجه گرفته است که در مجموع می‌توان گفت که شرکت در نماز جمعه متغیری چندعاملی است که عوامل فردی، خانوادگی، اجتماعی و سیاسی در آن نقش دارند. از بین این عوامل، داشتن اعتقادات دینی، تقیدات مذهبی و داشتن ارزش‌های انقلابی اهمیت بیشتری دارند و تقویت آنها موجب افزایش شرکت افراد در نماز جمعه می‌شود.^۱

□ پاسخ به سوالات

دستاوردها و کارکردهای نماز جمعه

۱-۱. دستاوردها و کارکردهای دینی

مسلمانان نماز جمعه همانند دیگر نمازها و مناسک دینی برای تقویت ارتباط با معبود و تقویت هویت دینی نمازگزاران آثار و برکات روحی و روانی فراوانی برای نمازگزاران به همراه دارد. اجتماع خداپرستان در جمعه هر هفته بر تقویت هویت دینی و کاهش گناه در جامعه نقشی بی‌بدیل دارند. مسلمانان با گسترش تهاجم فرهنگی و شیوع رسانه‌های مختلف؛ ابزارها و اسباب گناه در جامعه بیشتر فراهم می‌شود در چنین شرایطی نیاز به نماز و دعا بیشتر خواهد بود. در ایران قبل از انقلاب با دین ستیزی و تمسخر رفتارهای دینی به عنوان رفتارهایی ارتجاعی آیین‌های اجتماعی دین به حاشیه رفت. اما با پیروزی انقلاب اسلامی ارزش‌های دینی مورد توجه نظام قرار گرفت. در هر حال از جمله کارکردهای نماز جمعه، تقویت معنویت در جامعه است. نماز فضای جامعه را از عطر معنویت پر می‌کند. کارکرد نماز جمعه این است که با توصیه‌ی به تقوا و با تقویت فرهنگ نماز در جامعه، هم معنویت و تقوا را در فرد گسترش می‌دهد و هم جامعه را به سمت معنویت سوق می‌دهد.

۱-۲. دستاوردها و کارکردهای سیاسی

نماز جمعه کارکردهای سیاسی مختلفی دارد. تبدیل شدن نماز جمعه به یکی از عرصه‌های مشارکت سیاسی در کشور؛ آموزش و تقویت آگاهی‌های سیاسی، بیان و انتقال پیام‌ها و مطالبات نظام به مردم، عرصه تبادل نشر و ارتباط هفتگی مردم با مسئولان محلی؛ آگاهی از تحولات سیاسی ایران و جهان به خصوص در قالب خطبه‌های دوم نماز جمعه از جمله اثرات و کارکردهای سیاسی نماز جمعه است. البته آنچه بیش از همه در سخنان رهبران انقلاب اسلامی بدان تاکید شده انسجام، وحدت و همبستگی سیاسی در نمازهای جمعه است. آیت‌الله خامنه‌ای در این باره می‌فرماید:

^۱ - <http://jompedia.ir/>

آنچه که لازم است همه به آن توجه کنند، این است که اجتماعات را، اجتماعات متین و مؤمن قرار دهید. در این یک سال و اندی به این طرف، چند مورد اتفاق افتاده است که بعضی فضای نماز جمعه را به نحوی متشنج کرده‌اند. می‌خواهم عرض کنم که نماز جمعه‌ها تان را حفظ کنید. اگر اختلافی هم وجود دارد، نماز جمعه جای تسویه‌ی آن اختلاف‌ها نیست. نماز جمعه محلّ وحدت است، محلّ جمع است، محلّ نزدیکی دل‌هاست؛ نگذارید مظهر اختلاف شود. دشمن از اینکه ببیند مظهر اجتماع، مظهر اختلاف شده است، لذت می‌برد. ائمه‌ی محترم جمعه هم باید رعایت کنند و مسائل اختلافی و تفرقه‌افکن را بر زبان نیاورند.^۱

نقش نماز جمعه در ایران با توجه به ضعف نسبی احزاب از نقش حزب نیز فراتر رفته و با توجه به نیاز جامعه به شکل متکثر اجتماعی کوشیده است نقش جبهه‌ای فراگیر را ایفا کند و تا حد امکان به تمامی حوزه‌های اجتماعی پاسخ گوید. از این رو می‌توان به نماز جمعه به عنوان نهادی نگاه کرد که در سرپرستی کلان و خرد جامعه، در قالب مدیریت عبادی سیاسی نقشی محوری داشته است.^۲

امام جمعه، حلقه‌ی وصلی میان مردم و حاکمیت است. نماز جمعه و امام جمعه نه حکومتی محض و نه مدنی محض است. یعنی یک چیزی بین حاکمیت و مردم. مطالب مردم را می‌گیرد و به حاکمیت می‌رساند و مطالب حاکمیت را می‌گیرد و به مردم می‌رساند؛ از این رو، امام جمعه انتقاد می‌کند. سیاست ما سیاست نقد است؛ نقد به معنی حقیقی کلمه «احب إخوانی إلیّ من أهدا إلیّ عیوبی» که به تعبیر امام صادق علیه السلام بهترین دوستان ما و دوستدارترین دوستان ما کسانی هستند که ضعف‌های ما را بگویند. البته نقد به معنای بیان ضعف‌ها نیست؛ قوت‌ها را نیز باید گفت. راه حل را هم باید ارائه داد. باید سره را از ناسره جدا کرد؛ پس یکی دیگر از سیاست‌های ما در نهاد نماز جمعه، نقد منصفانه و دفع واقع‌بینانه است. سیاست دیگر ما مقابله با تهاجم فرهنگی و پاسداری از ارزش‌ها است. ما همه‌ی ائمه‌ی جمعه وظیفه داریم: طبق دستور مقام معظم رهبری، از آرمان‌های شهیدان، خط امام، راه امام و اصول نظام، به اندازه‌ی توانمان پاسداری بکنیم. این وظیفه‌ی ما است؛ بنابراین، یکی از برنامه‌ها و سیاست‌های ما این است که، هر هجمه‌ی فرهنگی‌ای که به ارزش‌های ما آغاز بشود، با آن مقابله می‌کنیم. کم کردن فاصله‌ی حکومت و مردم.^۳

۳-۱. دستاورد و کارکرد ارتباطی، رسانه‌ای

انسان دارای چهار نوع ارتباط است؛ ارتباط با خدا، ارتباط با خود، ارتباط با هم‌نوعان و ارتباط با طبیعت. نتایج و آثار نماز جمعه نسبت به ارتباط انسان با خدا، خود، و هم‌نوعان را تبیین می‌کند. نماز جمعه کارکردهای ارتباطی مختلفی دارد. از جمله کارکردهای ارتباطی آن را می‌توان ارتباط انسان با خدا همچون آموزش گناه، استجاب دعا و ... نام برد؛ همچنین در کارکرد ارتباطی نماز جمعه در ارتباط انسان با خود می‌توان به مواردی مثل زدودن نفاق دل، نظافت، آراستگی و ... اشاره نمود؛ و در کارکرد ارتباطی نماز جمعه در ارتباط انسان با دیگران، مسائلی همچون بصیرت‌افزایی، مدیریت افکار عمومی، اتحاد و همبستگی مسلمانان و ... مطرح می‌شود.

مفهوم ارتباطات در اسلام به جای تأکید بر ابعاد کمی و خطی، بر ابعاد فرهنگی و معانی شناختی تأکید دارد و در واقع مقصود نهایی همه کارکردهای ارتباطات و رسانه‌های اسلامی، تزکیه معنوی است. بدیهی است که رسانه

^۱ - خطبه‌های نماز عید سعید فطر (۱۳۷۷ / ۱۰ / ۲۸)

^۲ - احمد میرعبدینی و کاظم معتمد نژاد؛ ارتباطات ایینی و قدرت سیاسی در ایران، بررسی روابط متقابل نماز جمعه و رسانه‌های جمعی در انتخابات ریاست جمهوری فصلنامه علوم اجتماعی شماره ۴۱ ص ۴

^۳ - سخنان حجت‌الاسلام تقوی رییس پیشین شورای سیاستگذاری ائمه جمعه <http://www.andisheqom.com/fa/kanoon/View/9196/>

نماز جمعه به عنوان یک رسانه اسلامی طبعاً ارزش‌ها و قواعد حاکم بر رسانه اسلامی و رسانه‌های دینی را به همراه خود دارد. باید توجه داشت که مفاهیم وحدانیت خداوند، جهان آخرت، رسالت، مسئولیت اجتماعی، وحدت امت اسلام، امر به معروف و نهی از منکر و تقوا، اصول راهنمایی کننده‌ای هستند که بنیان قواعد اخلاقی رسانه اسلامی را تشکیل داده و باید مدنظر قرار گیرند. همچنین به دلیل قابلیت‌ها، ظرفیت‌ها و کارکردهای نماز جمعه، نقش رسانه‌های آن حوزه گسترده‌تری را در بر گرفته است و از میزان نقش‌های به عهده گرفته شده توسط سایر رسانه‌ها فراتر می‌رود. این نکته‌ای اساسی است که گردانندگان این رسانه باید آن را مدنظر داشته و در برنامه‌ریزی‌های خود رعایت نمایند.^۱ شاید بتوان گفت نماز جمعه به ویژه بعد از انقلاب به عنوان رسانه‌ای تاثیرگذار به ارتباطات سنتی و رسانه‌ای مانند مسجد معنای وسیع تری داده است.^۲

جامعه‌شناسان در تعریف گروه، اجتماع و جامعه به مفهوم ارتباطات توجه خاصی دارند و ارتباطات اجتماعی را محور اساسی تشکیل جامعه تلقی می‌کنند. در تحلیل‌های اجتماعی، توجه خاصی به شکل و کیفیت ارتباط می‌شود. مطالعه تأثیر متقابل جامعه و وسایل ارتباط جمعی، محور بحث در جامعه‌شناسی و وسایل ارتباط جمعی است. با تکیه بر این حوزه مناسب خواهد بود که نماز جمعه را (که ابتکاری در دین اسلام است) رسانه‌ای عمومی تلقی کرد که همانند ابزار و وسیله‌ای برای انتقال و ارتباط پیام، نقش ایفا می‌کند. از این منظر یکی از کارکردهای نهاد نماز جمعه مقابله با جنگ‌های روانی با منشا داخلی و خارجی است. گاه در برخی شهرها مشکلات پیش می‌آید که نماز جمعه به منزله کانون اتحاد و همبستگی ظرفیت حل منازعه را پیدا می‌کند و گاه لازم است در برابر موج تبلیغات رسانه‌های بیگانه پادگفتمان لازم از راه خطبه‌های نماز جمعه به جامعه تزریق شود.

۱-۴-۴. دستاورد فرهنگی

نقش مسجد و اجتماعات دینی در فرهنگ عمومی و سیاسی ایرانیان قابل انکار نیست. به باور بسیاری از انقلاب‌پژوهان؛ شکل‌گیری و پیروزی انقلاب اسلامی تا حد زیادی محصول نقش آفرینی نهاد مسجد به منزله عرصه پیوند مردم و روحانیت است. ارائه تفسیری کارآمد و بسیج آفرین از اسلام که ریشه در فرهنگ عا شورا دارد؛ مساجد و تکایا را به کانون انقلاب اسلامی تبدیل کرد. منابر مساجد و مداحی‌ها و سوگواری‌ها عرصه و زمینه انتقال پیام‌های فرهنگ دینی به مردم ایران بوده است. با پیروزی انقلاب اسلامی مساجد جامع و مصلاها به منزله پایگاه اصلی اقامه نماز جمعه در انتقال و تداوم فرهنگ انقلاب اسلامی نقشی مهم پیدا کردند. فرهنگ، ویژگی‌هایی دارد که یکی از آنها این است که در طول زمان و مکان انتقال می‌یابد. بنابراین مباحث فرهنگی ماهیتی پویا و متحول دارند و پدیده‌ای راکد و ساکن تلقی نمی‌شوند. انتقال فرهنگی یکی از موضوعات قابل توجه در مباحث جامعه‌شناسی است. منظور از انتقال فرهنگی این است که ارزش‌ها و هنجارها و اصول و ضوابط زندگی اجتماعی از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود. یکی از روش‌ها و وسایل انتقال فرهنگی در جامعه اسلامی، سنگر نماز جمعه است.^۳

^۱ - زهرا احمدی معرفی کتاب کارکرد رسان‌های نماز جمعه فرهنگ کوثر ۱۳۸۸ شماره ۸۰ <http://ensani.ir/fa/article/۵۸۸۶۳>

^۲ - احمد میرعابدینی و کاظم معتمد نژاد؛ ارتباطات آیینی و قدرت سیاسی در ایران، بررسی روابط متقابل نماز جمعه و رسانه‌های جمعی در انتخابات ریاست جمهوری، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۴۱ ص ۳

^۳ http://www.aftabir.com/articles/view/religion/religion/c%۱۲۲۱۶۴۰۱۰۹_prayer_friday_

نماز جمعه فریضه‌ای است دینی با اهداف اجتماعی، سیاسی، یعنی نمازی است که به جماعت گزاردن آن واجب شده (بعد اجتماعی) و برپاکننده و اقامه‌کننده آن حکومت اسلامی و رهبر حکومت است.^۱ گذشته از انتقال فرهنگی، تعمیق و گسترش فرهنگ انقلاب به خصوص ترویج فرهنگ سیاسی و گفتمان انقلاب اسلامی در قالب خطبه‌های نماز جمعه و سخنرانی‌های قبل از خطبه‌ها؛ ارتقای دانش و آگاهی سیاسی مردم را در پی داشته است که خود در ارتقای فرهنگ سیاسی مردم به خصوص حاضران در نمازهای جمعه سهمی قابل توجه داشته است. به نحوی که می‌توان گفت میانگین دانش فرهنگی و آگاهی سیاسی و اجتماعی نمازگزاران جمعه از متوسط جامعه بالاتر است. از این رو گسترش سطح دانش و آگاهی عمومی می‌تواند موجبات رشد و ترقی جامعه را فراهم کند. نماز جمعه فارغ از ابعاد دینی، حرکتی علمی است که سرشار از دانش و آگاهی، و ره‌آورد آن، رشد و بلوغ فکری است. خطبه‌های نماز جمعه در راستای مصالح جامعه اسلامی باید بستر و زمینه را برای توسعه و ترقی در ابعاد علمی و معنوی فراهم آورد.

۱-۵. دستاوردها و کارکردهای اجتماعی

نماز جمعه در هر شهری اجتماع هفتگی مومنان و دوستداران انقلاب است. بی شک جوانان و نسل دوم و سوم انقلاب از رهگذر نمازهای جمعه، جامعه پذیرتر می‌شوند و برای ورود به دنیای واقعی آماده تر می‌شوند.

الف - جامعه پذیری: یکی از مفاهیم اساسی در جامعه‌شناسی، اجتماعی شدن یا جامعه پذیری است. منظور از اجتماعی شدن، فرآیندی است که فرد، اصول و ضوابط زندگی اجتماعی و ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی را فرا می‌گیرد. اساس اجتماعی شدن بر نوعی فرآیند یادگیری از سوی فرد نسبت به شیوه و زندگی اجتماعی مبتنی است. از نظر دانشمندان عوامل متعددی مثل خانواده، آموزش و پرورش، دین، و سایل ارتباطی در اجتماعی شدن فرد نقش اساسی ایفا می‌کنند. یکی از کارکردهای نماز جمعه، تکمیل فرآیند اجتماعی شدن افراد است. هر مسلمان از طریق نماز جمعه به گونه‌ای با اصول و ضوابط لازم زندگی در جامعه اسلامی آشنا می‌شود.^۲

ب - کنترل اجتماعی: یکی دیگر از مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی، اصطلاح کنترل اجتماعی است. مفهوم کنترل اجتماعی مجموعه وسایل و امکاناتی است که بر چگونگی رعایت اصول لازم زندگی اجتماعی نظارت و کنترل می‌کند. فرد توسط وسایل کنترل اجتماعی به نوعی خود را تحت مراقبت احساس می‌کند تا هرچه بهتر اصول و ضوابط نظام اجتماعی را جامه عمل بپوشاند و از آنها پیروی کند. کنترل اجتماعی مکمل اجتماعی شدن تلقی می‌شود. بنابراین هر فرد اصول و ضوابط زندگی را فرا می‌گیرد و از سویی دیگر خود را تحت مراقبت و کنترل نظارت در می‌یابد. کنترل اجتماعی میزان رعایت و الزام افراد در اجرای ارزش‌ها و هنجارها را افزایش می‌دهد. کنترل اجتماعی یا بر عوامل درونی و داخلی متکی، و یا بر عوامل بیرونی و خارجی متکی است. عمده‌ترین تأکید بر عوامل درونی کنترل اجتماعی، توجه به فرآیند آموزش و یادگیری و سرانجام درونی شدن یا نهادی شدن ارزش‌ها و هنجارهاست. هرچه فرد ارزش‌ها و هنجارها را بیشتر بپذیرد و با تمام وجود آنها را قبول کند، رعایت آن اصول از جانب افراد بیشتر خواهد بود. نهادهای اجتماعی دینی و آموزشی مسئولیت اساسی برای درونی نمودن ایفا می‌کنند.

^۱ - طیبه میرزا اسکندری (۱۳۷۲) بررسی اثرات اجتماعی - سیاسی نماز جمعه، پایان نامه جامعه‌شناسی دانشگاه تهران، دانشکده علوم اجتماعی

^۲ http://www.aftabir.com/articles/view/politics/iran/c1c1180529759_namaz_jome_

در بینش اسلامی، مراسم نماز جمعه مهمترین روش کنترل اجتماعی درونی به شمار می‌آید تا فرد از نزدیک با معارف و دانش مورد نیاز جامعه اسلامی آشنا شود.^۱

ج- انسجام و وحدت اجتماعی: از دیگر کارکردهای نماز جمعه، تقویت وحدت و تفاهم اجتماعی است. جامعه نیاز به تفاهم دارد. تفاهم اجتماعی موجب بقای یک جامعه است. اگر در یک جامعه‌ای تفاهم اجتماعی نباشد، آن جامعه نمی‌تواند سرپای خودش بایستد. تفاهم اجتماعی چیست؟ یعنی یک جامعه‌ای بر سر یک سلسله اصول مشترک و قواعد مشترک اجتماعی در جامعه توافق کنند. هر جامعه‌ای که بر سر یک سلسله اصول و قواعد اجتماعی توافق داشته باشند و حول آن قواعد و اصول جمع بشوند اینان تفاهم پیدا کرده‌اند. این تفاهم اجتماعی است. تفاهم اجتماعی وحدت اجتماعی را به وجود می‌آورد؛ یعنی تا تفاهم نباشد، وحدت نیست.

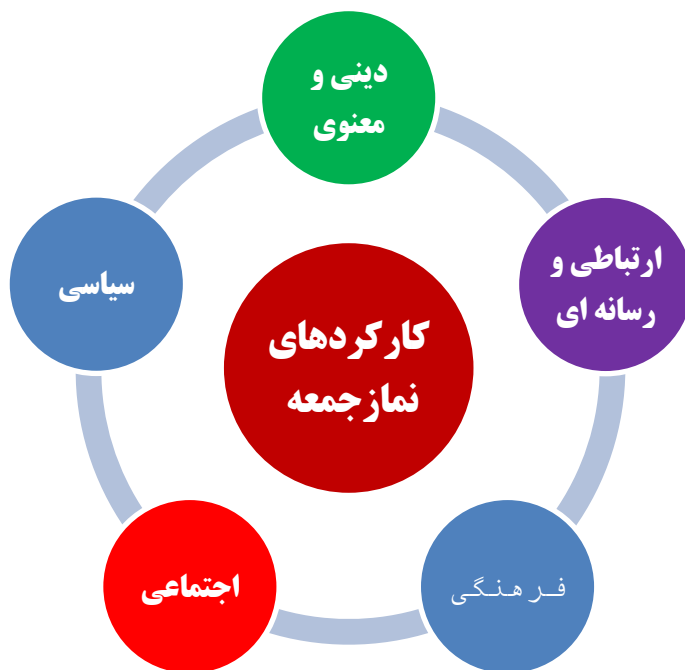
نماز جمعه با احیاء، بازسازی، ایجاد و گسترش مناسبت‌ها و تشکیل نهادهای جدید و تشدید نظارت بر سازمان‌های موازی و رقیب و مشابه و جایگزین اجتماعی سازمان‌های غیر دولتی (NGO) به شیوه‌های مختلف در جهت یکسان سازی و ایجاد هماهنگی در گروه‌های اجتماعی فعالیت کرده است.^۲

انسان‌ها وقتی در کنار هم زندگی می‌کنند، در روابط اجتماعی دچار اختلاف می‌شوند. لازم است این اختلافات حل و فصل و از گسترش بیشتر آن جلوگیری شود. اگر مشاجره‌ها و اختلافات کوچک اصلاح نشود، ریشه عداوت و دشمنی تدریجاً در دل‌ها نفوذ می‌کند و ملتی متحد را به جمعی پراکنده مبدل می‌سازد. جمعی آسیب‌پذیر، ضعیف و ناتوان و زبون در مقابل هر حادثه و هر دشمن، و حتی میان چنین جمعیتی بسیاری از مسائل اصولی اسلام همانند نماز و روزه یا اصل موجودیت قرآن به خطر خواهد افتاد. این مشکل کم‌وبیش در میان جوامع اسلامی دیده می‌شود. در اینجا عوامل وحدت‌آفرین اجتماعی نظیر نماز جمعه می‌تواند در رفع این اختلافات و مناقشات بین طوایف مختلف، مسئولان و مردم و ... به صورت منطقه‌ای و گاه فرمانطقه‌ای بسیار مؤثر واقع شود. در نماز جمعه افراد در یک صف قرار می‌گیرند و امتیازات موهوم صنفی، نژادی، زبانی، مالی و ... کنار می‌رود. صفا و صمیمیت و نوع دوستی در دل‌ها زنده می‌شود و مؤمنان با دیدار یکدیگر در صف عبادت، احساس دل‌گرمی و قدرت و امید می‌کنند. نماز جمعه روحیه فردگرایی، انزوا و گوشه‌گیری را از بین می‌برد و نوعی مبارزه با غرور و خودخواهی را دربر دارد. نماز جمعه جمعیت صالح و شایسته‌ای را پدید می‌آورد که با خودشان دوست و متحد و مهربان، و با کافران و مستکبران سخت‌گیر و آشتی‌ناپذیرند.^۳

^۱ http://www.aftabir.com/articles/view/politics/iran/c11180529759_namaz_jome_

^۲ احمد میرعابدینی و کاظم معتمد نژاد؛ ارتباطات آیینی و قدرت سیاسی در ایران، بررسی روابط متقابل نماز جمعه و رسانه‌های جمعی در انتخابات ریاست جمهوری، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۴۱

^۳ محمدعلی ریاحی؛ سید رضا موسوی، "نقش نماز جمعه در وحدت و توسعه پایدار جهان اسلام"، پژوهش‌نامه مذاهب اسلامی، پاییز و زمستان ۱۳۹۵
http://mazaheb.urd.ac.ir/article_44711.html

□ نتیجه گیری

نماز جمعه به منزله رسانه‌ای تاثیرگذار و قدرتمند کارکردهای متعددی ارتباطی، انسجام اجتماعی، جامعه پذیری سیاسی، تربیتی و آموزشی، سازماندهی و آگاهی بخشی، ایفای نقش جهت دهی به مشارکت سیاسی و به خصوص ارتباط هرم نظام سیاسی با توده ها در سراسر کشور را به نحو بارزی محقق کرده است. از این جهت راهکارهای زیر برای تقویت جایگاه نماز جمعه پیشنهاد می‌شود:

- حتی الامکان روحانی محبوب هر شهر که واجد صلاحیت‌های نماز جمعه است برای اقامه نماز دعوت شود.
- نمازهای جمعه همچون گذشته سنگر وحدت و انسجام ملی باشند و جهت گیری جناحی یا تخریب بخش‌هایی از دولت یا مجلس در نمازهای جمعه صورت نگیرد.
- حتی الامکان برای تشویق حضور جوانان کوشش به عمل آید. پیشنهاد می‌شود نماز جمعه هر شهر به صورت دوره ای صفوف اول نماز جمعه را به نماز جمعه اولی‌ها (دختران و پسران) اختصاص یابد.
- پیشنهاد می‌شود تقدیر از برگزیدگان شهر از جمله افتخارآفرینان علمی، ورزشی و فرهنگی برترین‌های کنکور در نماز جمعه هر شهر به رسم جاری تبدیل شود.
- پیشنهاد می‌شود حضور افتخاری شخصیت‌های بزرگ و مراجع در نمازهای جمعه بیشتر شود.
- از تغییر و جابجایی بیش از حد امامان جمعه پرهیز شود.
- خلاصه و فرازهایی از نماز جمعه به صورت انبوه در شبکه های مجازی پخش شود.